

THE FAMILY AS ENVIRONMENT FOR INTEGRAL SEXUALITY EDUCATION

Rodzina jako środowisko integralnego wychowania seksualnego

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4574-5132> E-mail: dariusz.sarzała@uwm.edu.pl

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2024.34.29>

Wprowadzenie

Sfera seksualna jako jeden z przejawów ludzkiej płciowości odgrywa bardzo istotną rolę w życiu człowieka. Ludzka seksualność jest bowiem ściśle powiązana z płodnością i ukierunkowana na przekazywanie życia¹. Jest to sfera bardzo złożona obejmująca wszystkie wymiary człowieka oraz dotycząca najbardziej intymnych i wrażliwych miejsc jego psychiki. Nie tylko obejmuje ludzkie ciało, określone przez płeć, lecz także przejawia się w wymiarze cielesnym, emocjonalnym, psychicznym, społecznym i transcendentnym życia człowieka². Dlatego dojrzałe rozumienie, przeżywanie i kierowanie własną seksualnością jest związane z integracją w sferze płciowości i dojrzałości osobowości. Pojawia się zatem potrzeba wychowania seksualnego ukierunkowanego na integrację płciową rozumianą jako złożony proces, obejmujący wszystkie sfery życia człowieka³, polegający na integracji elementów biologicznych, psychoemocjonalnych, społecznych i duchowych⁴. Proces ten powinien polegać na stopniowym ukazywaniu własnej seksualności, jej znaczenia i sensu, uczenia się kierowania nią tak, żeby służyła rozwojowi człowieka i nie stawała się źródłem jego destrukcji, czy dramatów związanych zarówno z niszczeniem samego siebie jak i innych osób⁵.

Podjętując tego rodzaju oddziaływania wychowawcze należy jednak pamiętać, że sfera seksualna stanowi część składową istoty ludzkiej i jest wkomponowana w całokształt osobowości⁶. Przejawia się w każdym wymiarze egzystencji człowieka, który nigdy nie działa w oderwaniu od swojej seksualności, lecz zawsze jako istota seksualna. Wielowymiarowość seksualności sprawia, że każda sfera życia człowieka (fizyczna, psychiczna, emocjonalna, moralna, duchowa) staje się obszarem jego seksualnego zaangażowania.

W wychowaniu dotyczącym sfery seksualnej nie można zatem pominąć jego wymiaru integralnego, który dotyczy człowieka rozumianego jako pewien byt jednolity, istotę niepodzielną, nierozdartą, nie podzieloną na szereg osobnych części i elementów⁷. Istnieje zatem potrzeba integracji seksualności w osobie, tj. scalenia, powiązania sfery erotycznej z

¹ J. Goleń, *Ludzka seksualność w posoborowym nauczaniu kościoła*, „Verbum Vitae” 2022, nr 40/1, s. 14.

² Tamże, s. 2.

³ D. Kornas-Biela, *Rodzina w procesie prokreacji*, [w:] J. Stala, E. Osewska (red.), *Rodzina bezcenny dar i zadanie*, Polskie Wyd. Encyklopedyczne Polwen, Radom 2006, s. 494.

⁴ J. Goleń, *Wychowanie seksualne w rodzinie*, [w:] A. Błasiak, E. Dybowska (red.), *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, Wyd. Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Wyd. WAM, Kraków 2010, s. 218-219.

⁵ A. Stradowski, *Wychowanie do miłości i seksualności w kontekście zachowań patologicznych*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 2013, nr 2/13, s. 28; D. Sarzała, *Problem seksoholizmu i cyberseksu w kontekście zaburzeń życia płciowego oraz społecznego funkcjonowania człowieka*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 2019, nr 39 (3), s. 297-311.

⁶ B. Gadocha, Z. Marek., *Chrześcijańska wizja ludzkiej seksualności*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1996, nr 34/2, s. 197. J. Rostowski, *Zarys psychologii małżeństwa*, PWN, Warszawa 1987.

⁷ M. Nowak, *Teorie i koncepcje wychowania*, WAiP, Warszawa 2008, s. 132; L. Górka, *Podmiot i podmiotowość w wychowaniu. Studium w perspektywie poznawczej pedagogiki integralnej*, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008, s. 28.

emocjonalną i duchową⁸. Jest to jednak proces długotrwały i bardzo złożony⁹, rozpoczynający się w rodzinie która jest pierwszym oraz najważniejszym środowiskiem socjalizacji i wychowania.

W dalszej części artykułu podjęta zostanie zatem próba ukazania rodziny jako środowiska integralnego wychowania seksualnego. Artykuł ma charakter teoretyczny i została w nim zastosowana metoda analizy piśmiennictwa. Zgodnie z zastosowaną metodą proces badawczy przebiegał w czterech etapach skoncentrowanych na: formułowaniu problemu; gromadzeniu piśmiennictwa będącego przedmiotem dociekań (poszukiwaniu i doborze oraz selekcji odpowiednich publikacji); przetwarzaniu i porządkowaniu wiedzy, która została zawarta w wybranym zbiorze dokumentów (tj. analiza, ocena i synteza ich treści); prezentacji rezultatów badań¹⁰. Analiza została oparta na znaczących publikacjach i dokumentach ściśle odnoszących się do badanej problematyki. W analizie skoncentrowano się na ukazaniu specyfiki i celów integralnego wychowania seksualnego w rodzinie ze szczególnym uwzględnieniem roli i zadań rodziców w tym procesie.

1. Środowisko rodzinne a integralne wychowanie seksualne

Najważniejsza rola w procesie wychowania do ludzkiej płciowości przypada rodzinie, a szczególnie rodzicom¹¹. Rodzina stanowi bowiem najodpowiedniejsze środowisko zdolne do zapewnienia integralnego wychowania w zakresie życia seksualnego zwłaszcza z uwagi na bogactwo życia uczuciowego, dzięki któremu możliwe jest przyswojenie nawet najdelikatniejszych spraw i harmonijne włączanie ich w proces kształtowania osobowości¹².

Warto jednocześnie zwrócić uwagę na fakt, że w rodzinie ma miejsce pierwsze doświadczenie wartości, wpływ wzorów osobowych, naturalna wstydlivość, a także pożądlivość wpisana w ludzką cielesność¹³. W rodzinie odbywa się także przekaz fundamentalnych wartości i norm oraz prawd wiary¹⁴ mających istotne znaczenie dla rozwoju psychoseksualnego młodego człowieka. Należy jednocześnie podkreślić, że jedynie kochający rodzice, dobrze znający psychikę i poziom rozwoju swego dziecka, mając na uwadze jego dobro, są w stanie przekazać mu właściwą wiedzę z obszaru problematyki seksualnej, dostosowaną do potrzeb oraz oczekiwań w danym okresie rozwojowym dziecka¹⁵. W procesie integralnego wychowania seksualnego ważną rolę odgrywa zatem klimat uczuciowy panujący w rodzinie, poczynając od okresu prenatalnego poprzez okres niemowlęstwa i dzieciństwa, aż do okresu dorostania¹⁶.

Rodzina, jak zaznacza w encyklice *Laudato Si'* papież Franciszek stanowi miejsce formacji integralnej, w którym rozgrywają się ściśle ze sobą powiązane różne aspekty osobistego

⁸ J. Augustyn, *Wychowanie do integracji seksualnej*, Wyd. M, Kraków: 1994, s. 137; T. F. LaHaye, *Wychowanie seksualne w rodzinie*, przek. R. Jankowski, Wyd. Pojednanie, Lublin 1994, s. 61-62.

⁹ J. Augustyn, *Wychowanie do integracji seksualnej*, Wyd. M, Kraków 1994, s. 66-72. I. Obuchowska, A. Jacewski, *Rozwój erotyczny*, Wyd. WSiP, Warszawa 1992, s. 69-76.

¹⁰ M. Ćwiklicki, *Metodyka przeglądu zakresu literatury (scoping review)*, 2020. Pobrano z: <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/104370/> [dostęp 03.10.2023]; Y. Levy., T. J. Ellis A Systems Approach to Conduct an Effective Literature Review in Support of Information Systems Research, „The International Journal of an Emerging Transdiscipline” 2006, 9, s. 181-212.

¹¹ *Ludzka płciowość: prawda i znaczenie: wskazania dla wychowania w rodzinie*. Papieska Rada ds. Rodziny, oprac. i tł.: zespół pracowników nauk. Instytutu Studiów nad Rodziną (red.), K. Majdański, Wyd. Instytut Studiów nad Rodziną, Łomianki 1996, nr 31.

¹² Tamże, nr 50.

¹³ W. Gubała, *Wychowanie seksualne w rodzinie*, „Analecta Cracoviensia” 1996, t. XXVIII, s. 259.

¹⁴ J. Stala, *Wiara oświecająca miasto ludzi – rodzina*, [w:] U. Bejma (red.), *Rodzina dobro uniwersalne*, Wyd. UKSW, Warszawa 2015, s. 199–206.

¹⁵ J. Augustyn, *Integracja seksualna. Przewodnik w poznawaniu i kształtowaniu własnej seksualności*, Wydawnictwo WAM, Kraków 1995, s. 51-52; A. Bławat, *Formacja seksualna*, [w:] E. Ozorowski (red.), *Słownik małżeństwa i rodziny*, Wyd. ATK, Łomianki 1999, s. 150; W. Półtawska, *Rola rodziców w wychowaniu seksualnym młodzieży*, [w:] Adamski F.(red.), *Wychowanie w rodzinie*, Wyd. Petrus, Kraków 2010, s. 196-197.

¹⁶ W. Gubała, *Wychowanie seksualne w rodzinie*, dz. cyt., s. 259.

dojrzwania”¹⁷. Warto jednocześnie podkreślić, że aby wychowanie seksualne służyło integralności, rodzice, niezależnie od płci i wieku swego dziecka powinni dostrzegać i akcentować jego wartość osobową. Niezbędne jest także ukazywanie płciowości jako wartości oraz właściwości osoby nierozzerwalnie związanej z rodzicielstwem¹⁸. Integralne ujęcie celowości wpisanej w ludzką płciowość wskazuje, jak zaznacza J. Goleń, nie tylko jej cel prokreacyjny, lecz również pozwala postrzegać jej możliwości w sferze tworzenia więzi i dialogu międzyosobowego, zwłaszcza w formie przyjaźni, oraz innych więzi¹⁹.

Prawidłowo funkcjonująca rodzina stanowi zatem szczególne środowisko wychowawcze, które sprzyja akceptacji bardzo delikatnej sfery jaką stanowi ludzka seksualność oraz pozwala na harmonijne włączenie jej w całokształt osobowości²⁰. Pomaga także w nawiązaniu trwałych relacji z innymi osobami i właściwych kontaktów między płciami uwzględniającymi specyfikę różnic jakie między nimi zachodzą²¹. Natomiast w dalszej perspektywie pomaga zbudowaniu wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej, a także służy harmonijnemu i pełnemu rozwojowi człowieka.

2. Specyfika i cele integralnego wychowania seksualnego w rodzinie

Proces wychowania seksualnego w środowisku rodzinnym musi przede wszystkim zmierzać do osiągnięcia integracji seksualnej stanowiącej wynik harmonizowania wszystkich wymiarów życia człowieka związanych z seksualnością (biologicznego, psychicznego, emocjonalnego, społecznego, a także moralnego)²². W wychowaniu takim powinno zatem mieć miejsce scalanie wymiarów ludzkiego istnienia i działania²³, pozwalające w efekcie zarówno na akceptację własnej płci jak i budowanie szacunku dla płci drugiej oraz uznania wartości samego człowieczeństwa, a także godności osoby ludzkiej²⁴.

W związku z tym zasadniczy cel wychowania seksualnego powinien być ukierunkowany na poznanie natury i znaczenia płciowości oraz harmonijny i integralny rozwój osoby ludzkiej zmierzający do osiągnięcia dojrzałości psychicznej i pełnej dojrzałości duchowej²⁵. Ważnym celem integralnego wychowania seksualnego jest również formowanie ponadjednostkowego widzenia sfery seksualnej i erotycznej. Dlatego zachodzi w nim potrzeba formowania świadomości, że sensem współżycia seksualnego jest zaspakajanie wielorakich potrzeb człowieka: rozwoju, miłości, bezpieczeństwa, więzi, przyjemności, rodzicielstwa²⁶.

W integralnym wychowaniu seksualnym można zatem wyróżnić dwa zasadnicze cele.

Pierwszy z nich musi zostać ukierunkowany na rzetelne poznanie sfery płciowej w człowieku. W przekazie wiedzy z tego zakresu należy dysponować przede wszystkim odpowiednią wiedzą biologiczno-fizjologiczną dotyczącą funkcji płciowości, dostosowaną do wieku i poziomu rozwoju dziecka. W związku z tym wszelkie przekazywane dzieciom przez rodziców informacje powinny zostać oparte na wiedzy naukowej i być mieć charakter integralny. Należy w nich zatem w nich ukazywać najgłębszy sens ludzkiej płciowości (m.in. prawdziwy sens

¹⁷ Franciszek, *Encyklika Laudato si'*. W trosce o wspólny dom. Tekst polski, Wyd. M., Kraków 2015, nr 213.

¹⁸ M. Ryś, *Znaczenie wychowania i samowychowania w integracji seksualnej człowieka*, „Studia nad Rodziną” 1997, nr 1/1 (1), s. 89.

¹⁹ J. Goleń, *Ludzka seksualność w posoborowym nauczaniu kościoła*, dz. cyt., s. 17.

²⁰ M. Ryś, *Znaczenie wychowania i samowychowania w integracji seksualnej człowieka*, dz. cyt., s. 89.

²¹ B. Gadocha, Marek Z., *Chrześcijańska wizja ludzkiej seksualności*, dz. cyt., s. 198.

²² E. Rojewska, *Rodzice wobec wychowania seksualnego młodzieży. Raport z badań*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2019, nr 22 (2), s. 161.

²³ E. Plata, *Wartość dialogu w integralnym wychowaniu człowieka wobec wyzwań współczesności*, [w:] M. Loyola Opiela, K. Braun (red.), *W kręgu integralnego wychowania*, Wyd. Werset, Lublin 2017, s. 35.

²⁴ W. Półtawska, *Przygotowanie do małżeństwa*, Wyd. WAM, Kraków 1993, s. 37.

²⁵ *Wytoczne wychowawcze w odniesieniu do ludzkiej miłości. Zasadnicze cechy wychowania seksualnego*, Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, Rzym 1983. Pobrano z: <https://www.dkk.izajasz.pl/dokumenty-kosciola/wytoczne-wychowawcze-w-odniesieniu-do-ludzkiej-milosci> [dostęp 03.12. 2023].

²⁶ W. Gubała, *Wychowanie seksualne w rodzinie*, dz. cyt., s. 255.

zjednoczenia dwojga osób nie tylko jako stan przeżycia przyjemności, lecz także jako wyraz afirmacji wartości drugiej osoby).

Natomiast drugi cel wychowania seksualnego należy ukierunkować na osiągnięcie harmonijnego rozwoju osoby wychowanka. Osiągnięcie tego celu powinno uwzględnić trzy najważniejsze sfery: intelektualną, emocjonalną i społeczną. W zakresie sfery intelektualnej konieczna jest rzetelna wiedza dostosowana do potrzeb rozwojowych i możliwości percepcyjnych dziecka. Z kolei w sferze emocjonalnej niezbędne jest kształtowanie kultury uczuć, wrażliwości, delikatności, czułości, a szczególnie kształtowanie postawy miłości²⁷. Ważne jest zwłaszcza wyrażanie miłości rodziców do dziecka przez gesty bliskości i czułości, dostosowane do jego wieku, potrzeb i sytuacji emocjonalnych (przytulanie, dotknięcie, pocałunek). Są to gesty niezbędne w wychowaniu do dojrzałej emocjonalności²⁸. W sferze społecznej integralnego wychowania seksualnego ukierunkowanego na osiągnięcie harmonijnego rozwoju osoby wychowanka należy natomiast akcentować potrzebę i znaczenie dzielenia się z innymi oraz zaspokajania potrzeb innych ludzi.

Realizując cele integralnego wychowania seksualnego rodzice muszą jednocześnie wykazywać dużą wrażliwość na potrzebę odkrywania świata wartości w sferze seksualnej oraz unikać wpajania nakazów i zakazów, a wszelkie rozmowy na temat seksualności prowadzić we właściwym klimacie zaufania i szczerości²⁹. Powinny one stanowić element osobowego dialogu rodzica i dziecka³⁰. Istotne znaczenie odgrywa także dialog jaki ma miejsce pomiędzy innymi członkami rodziny³¹. Należy jednocześnie pamiętać, żeby wszelkie działania wychowawcze związane z realizacją procesu integralnego wychowania seksualnego dostosowane były do stopnia rozwoju intelektualnego, fizycznego i psychicznego dziecka.

3. Znaczenie wzorów osobowych rodziców w osiąganiu celów integralnego wychowania seksualnego

W przypadku dziecka, wizja życia seksualnego nie jest jeszcze ukształtowana i powstaje przede wszystkim w wyniku obserwacji rzeczywistości własnej rodziny. Jako wzór i autorytet w tym zakresie dziecko na pierwszym miejscu stawia rodziców, od których uczy się szacunku i miłości oraz okazywania dobra innym osobom. Dziecko jest jednocześnie ufnie i otwarte na wszelką wiedzę, a jego najważniejszym wzorami są rodzice, dziadkowie, rodzeństwo³².

Zachodzi zatem potrzeba odpowiedniego wzoru, autorytetu ze strony rodziców i pozostałych członków rodziny gdyż dziecko przede wszystkim naśladuje zachowanie osób z najbliższego otoczenia.

Identyfikacja z obserwowanym wzorem polega na upodabnianiu się dziecka do rodziców oraz innych osób i dokonuje się poprzez proces społecznego uczenia. Przejawy tej identyfikacji uwidaczniają się zwłaszcza w przyjmowaniu obrazu rodzica za wzór osobowy, podzieleniu jego światopoglądu, akceptowaniu jego postawy życiowej i hierarchii wartości, a zwłaszcza traktowaniu go jako autorytetu i wyrażania potrzeby z nim bliskości³³. Potrzeba autorytetu nie zanika z końcem okresu dzieciństwa, ale uwidacznia się również w czasie dojrzewania. Jak zaznacza

²⁷ J. Goleń, *Wychowanie seksualne w rodzinie*, dz. cyt., s. 229; B. Kłys, *Rodzina jako uprzywilejowane miejsce miłości*, [w:] K. Majdański (red.), *Wychowanie do miłości*, Wyd. ATK, Warszawa 1987, s. 63.

²⁸ Tamże, s. 260, 63.

²⁹ J. Augustyn, *Wychowanie do integracji seksualnej*, dz. cyt., s. 110.

³⁰ W. Bołoz, *Promocja osoby w rodzinie*, Wyd. ATK, Warszawa 1998, s. 173; J. Goleń, *Wychowanie seksualne w rodzinie*, dz. cyt., s. 231.

³¹ K. Meissner, *Seks, miłość, wychowanie*, [w:] K. Majdański (red.), *Wychowanie do miłości*, Wyd. ATK, Warszawa 1987, s. 57-61.

³² A. Jakubowicz-Bryx, *Rodzice jako przewodnicy dzieci w wieku przedszkolnym ku wartościom chrześcijańskim*, „Pedagogika Katolicka” 2023, nr 33a (3), s. 56.

³³ M. Grygielski, *Style komunikacji rodzicielskiej a identyfikacja dzieci z rodzicami*, Wyd. TN KUL, Lublin 1994, s. 150.

A. Błaszczyk, „autorytet jest najważniejszym mechanizmem wywierania wpływu na innych”³⁴ i znaczącym czynnikiem wychowawczym³⁵.

Prekursor nurtu teorii poznawczych, A. Bandura, twórca „teorii uczenia społecznego” podkreśla, że proces uczenia się zachowań odbywa się w wyniku procesu „modelowania”, poprzez obserwację zachowań osób znaczących (modeli roli)³⁶. Proces nabywania nowych zachowań ma charakter niewymuszony i jest ściśle się związany z atrakcyjnością modelu. W myśl tej teorii najważniejszą rolę w procesie uczenia się przez modelowanie odgrywają rodzice, gdyż to właśnie od „osób znaczących”, młodzi ludzie przejmują zachowania zarówno pozytywne jak i te o charakterze dewiacyjnym.

Postawy i zachowania rodziców typowe dla danej płci stają się modelowymi dla dziecka poprzez ich obserwację, która rozpoczyna się w środowisku rodzinnym³⁷. Dziecko obserwuje bowiem swych rodziców w różnorodnych sytuacjach, zarówno ich wzajemny stosunek do siebie jak i określone przez płeć ich relacje z otoczeniem. Modelowanie ma miejsce również w sytuacjach kiedy dzieci widzą rodziców wykonujących charakterystyczne dla danej płci czynności³⁸. Obserwując rodziców, dziecko uczy się jednocześnie wyrażania emocji, pełnienia ról płciowych, komunikacji, rozwiązywania konfliktów, stosunku do cielesności, bliskości między poszczególnymi członkami rodziny, a także przyjmuje kultywowane w rodzinie wartości. Według pedagoga i terapeuty rodzinnego J. Juul, sposób życia osób dorosłych wywiera większy wpływ na dzieci od jakichkolwiek innych prób czy metod wychowawczych³⁹. Natomiast według E. Jundziłł, „każde zachowanie rodziców, wiążące się w najmniejszym stopniu ze sprawami seksu, dostarcza wzoru postępowania”⁴⁰. Dziecko naśladuje rodziców głównie w przypadku zachowań typowych dla danej płci i wprost proporcjonalnie do sympatii, jaką darzy rodzica⁴¹. W efekcie wzór osobowy rodzica, jako pierwszy i ten, z którym dziecko jest silnie związane emocjonalnie, staje się podstawą jego przyszłych przekonań i zachowań dotyczących seksualności.

Zasadnicze zatem znaczenie w wychowaniu seksualnym ma zatem wzorzec życia rodzinnego, więzi rodzinne oraz postawy rodzicielskie. Dopiero przy zachowaniu właściwej jakości tych elementów rzeczywistości rodzinnej staje się możliwe skuteczne realizowanie podstawowych zadań i obowiązków rodziców w dziedzinie wychowania seksualnego.

Wpływ wychowawczy i socjalizacyjny rodziców nie wyczerpuje się jednak w obszarze analizowanych dotychczas czynników. Istotne znaczenie mają również procesy poznawcze (wyjaśnianie, dowodzenie i rozumowanie)⁴² oraz czynnik dyscyplinowania, kształtujący wolę dziecka i uruchamiający proces samowychowania.

4. Wymiar moralny integralnego wychowania seksualnego w środowisku rodzinnym

Życia seksualnego nie można rozpatrywać w oderwaniu od określonych wartości i norm moralnych. Należy bowiem zaznaczyć, że akt seksualny nie jest nigdy moralnie obojętny,

³⁴ A. Błaszczyk, *Budowanie autorytetu i wiarygodności nauczyciela-wykładowcy oraz lidera*, [w:] J. Zimny (red.), *Autorytet przywództwo, liderstwo* (s. 98-117), Wyd. AWL, Stalowa Wola 2020, s. 100.

³⁵ J. Goleń, *Wychowanie seksualne w rodzinie*, dz. cyt., s. 230.

³⁶ W.A., Bandura., *Teoria społecznego uczenia się*, PWN, Warszawa, 2007, s. 29-30.

³⁷ R. Vasta, M. Haith, S. Miller, *Psychologia dziecka*, Wyd. WSiP, Warszawa 1995, s. 559.

³⁸ Tamże, s. 559.

³⁹ J. Juul, *Twoja kompetentna rodzina*, przeł. D. Syska, Wyd. Mind, Podkowa Leśna 2007, s. 18.

⁴⁰ E. Jundziłł, *Środowiskowe uwarunkowania kształtowania się postaw młodzieży wobec seksu*, [w:] R. Pawłowska, E. Jundziłł (red.), *Miłość i seks w percepcji uczniów*, Wyd. Bałtycka Wyższa Szkoła Humanistyczna, Koszalin 1999, s.106.

⁴¹ J. Goleń, *Kształtowanie męskości i kobiecości oraz wychowanie dziecka do ojcostwa i macierzyństwa w rodzinie*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2000, nr 7, s. 125.

⁴² J. Wilk, *Społeczno-wychowawcze aspekty relacji: dziecko - środowisko rodzinne*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1981, t. XXVIII, z. 6, s. 59-73.

ponieważ obejmuje całego człowieka⁴³. Fakt ten należy szczególnie uświadamiać młodym osobom, które niejednokrotnie przejawiają tendencję do oderwania zachowań seksualnych od sfery wartościowania, oceny moralnej. Niezbędna jest solidna formacja aksjologiczna, która pozwoli młodemu człowiekowi kierować się zasadami moralnymi w sferze płciowości i jednocześnie zapewni wiedzę w tym zakresie⁴⁴.

Ważne zadaniem rodziców w integralnym wychowaniu seksualnym jest zatem ukazywanie ścisłego związku podejmowanych działań w sferze seksualnej z moralnością. Podejmując ten trud rodzice często stawiają dzieciom normy negatywne w postaci zakazów. Nie zawsze zdają sobie jednak sprawę z faktu, że norma postępowania sformułowana w postaci zakazu zazwyczaj budzi sprzeciw młodego człowieka oraz wywołuje poczucie krzywdy i bunt, co zwiększa chęć dokonania zakazanego czynu. Zakaz nie ma bowiem mocy formowania postawy. Prawdopodobieństwo realizacji zakazu jest możliwe jedynie w przypadku, jeśli człowiek sam z przyczyn sobie wiadomych podejmie decyzję zabraniającą, ale nawet w tym przypadku ta realizacja ma niewielkie szanse powodzenia.

W procesie integralnego wychowania seksualnego rodzice powinni zatem przekazywać dzieciom wartości i chronić je normy oraz w odniesieniu do nich uczyć ich oceny własnego postępowania. W integralnym wychowaniu seksualnym nie można pominąć kształtowania systemu wartości i norm postępowania. Należy bowiem pamiętać, że jedynie człowiek w pełni dojrzały moralnie będzie odpowiedzialny za swoje działania seksualne

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wskazuje, że wychowanie seksualne postrzegane w wymiarze integralnego rozwoju człowieka, włączone w proces jego dojrzewania osobowego stwarza szansę na właściwe ukształtowanie ludzkiej płciowości i zintegrowanie jej z całą osobowością. Natomiast rodzina z uwagi na specyficzny klimat uczuciowy i potencjał wychowawczo-socjalizacyjny, stanowi środowisko szczególnie sprzyjające harmonijnemu włączeniu sfery seksualnej w całość osobowości.

Podejmując trud integralnego wychowania seksualnego, rodzice muszą jednak znać cel tego wychowania oraz wiedzieć, co pragną w swym dziecku pielęgnować i rozwijać. Rola i zadania rodziców w procesie integralnego wychowania seksualnego nie może ograniczać się do dostarczania dziecku samej wiedzy z obszaru życia seksualnego człowieka. Niezbędne jest także kształtowanie właściwych postaw dziecka wobec życia płciowego oraz dostarczanie wzorów i zachowań w sferze seksualno-małżeńskiej i rodzinnej, które są zgodne z obowiązującymi w społeczeństwie normami. Oddziaływania wychowawcze rodziców w sferze seksualnej muszą także uwzględniać potrzebę kształtowania hierarchii wartości, pozwalającej harmonizować dążenia człowieka i jego cele życiowe oraz pomagać w rozwoju osoby we wszystkich jej wymiarach.

Bibliografia:

1. Augustyn J., *Integracja seksualna. Przewodnik w poznawaniu i kształtowaniu własnej seksualności*, Wyd. WAM, Kraków 1995.
2. Augustyn J., *Wychowanie do integracji seksualnej*, Wyd. M, Kraków 1994.
3. Bandura W.A., *Teoria społecznego uczenia się*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, 2007.

⁴³ Jan Paweł II, *List do młodych całego świata (parati semper) z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży*, [w:] H. Koźmińska (red.), *Podręcznik Pokolenia JP II. Ojcowskie słowo do młodych świata, Polski i Łednicy*, Wyd. Duszpasterstwo Akademickie Dominikanów, Poznań 2008, s.348-382; J. S. Szymczak, *Problematyka wychowania ludzkiej płciowości w nauczaniu Jana Pawła II*, *Studia nad Rodziną*, 1999, nr 1, s. 54.

⁴⁴ M. Kluz, *Płciowość i ład moralny, Płciowość i ład moralny*, „Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio” 2019, 39(3), s. 175.

4. Błaszczuk A., *Budowanie autorytetu i wiarygodności nauczyciela-wykładowcy oraz lidera*, [w:] Zimny J. (red.), *Autorytet przywództwo, liderstwo* Wyd. AWL, Stalowa Wola 2020.
5. Bławat A., *Formacja seksualna*, [w:] Ozorowski E. (red.), *Słownik małżeństwa i rodziny*, Wyd. ATK, Fundacja Pomoc Rodzinie, Warszawa, Łomianki 1999.
6. Bołoz W., *Promocja osoby w rodzinie*, Wyd. ATK, Warszawa 1998.
7. Ćwiklicki M., *Metodyka przeglądu zakresu literatury (scoping review)*, 2020. Pobrano z: <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/104370/> [Data dostępu 03.10.2023].
8. Franciszek, *Encyklika Laudato si'*. W trosce o wspólny dom. Tekst polski, Wyd. M., Kraków 2015.
9. Gadocha B., Marek Z., *Chrześcijańska wizja ludzkiej seksualności*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1996, nr 34/2.
10. Goleń J., *Kształtowanie męskości i kobiecości oraz wychowanie dziecka do ojcostwa i macierzyństwa w rodzinie*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2000, nr 7.
11. Goleń J., *Ludzka seksualność w posoborowym nauczaniu kościoła*, „Verbum Vitae” 2022, nr 40/1.
12. Goleń J., *Wychowanie seksualne w rodzinie*, [w:] Błasiak A., Dybowska E. (red.), *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, Wyd. Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Wyd. WAM, Kraków 2010.
13. Górka L., *Podmiot i podmiotowość w wychowaniu. Studium w perspektywie poznawczej pedagogiki integralnej*, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008.
14. Grygielski M., *Style komunikacji rodzicielskiej a identyfikacja dzieci z rodzicami*, Wyd. TN KUL, Lublin 1994.
15. Gubała W., *Wychowanie seksualne w rodzinie*, „Analecta Cracoviensia” 1996, t. XXVIII.
16. Jakubowicz-Bryx A., *Rodzice jako przewodnicy dzieci w wieku przedszkolnym ku wartościom chrześcijańskim*, „Pedagogika Katolicka” 2023, nr 33a (3).
17. Jan Paweł II, *List do młodych całego świata (parati semper) z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży*, [w:] Koźmińska H. (red.), *Podręcznik Pokolenia JP II. Ojcowskie słowo do młodych świata, Polski i Łednicy*, Wyd. Duszpasterstwo Akademickie Dominikanów, Poznań 2008.
18. Jundziłł E., *Środowiskowe uwarunkowania kształtowania się postaw młodzieży wobec seksu*, [w:] Pawłowska R., Jundziłł E. (red.), *Miłość i seks w percepcji uczniów*, Wyd. Bałtycka Wyższa Szkoła Humanistyczna, Koszalin 1999.
19. Juul J., *Twoja kompetentna rodzina*, przeł. D. Syska, Wyd. Mind, Podkowa Leśna 2007.
20. Kluz M., *Płciowość i ład moralny, Płciowość i ład moralny*, „Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio” 2019, 39(3).
21. Kłys B., *Rodzina jako uprzywilejowane miejsce miłości*, [w:] bp K. Majdański (red.), *Wychowanie do miłości*, Wyd. ATK, Warszawa 1987.
22. Kornas-Biela D., *Rodzina w procesie prokreacji*, [w:] Stala J., Osewska E. (red.), *Rodzina bezcenny dar i zadanie*, Polskie Wyd. Polwen, Radom 2006.
23. LaHaye T.F., *Wychowanie seksualne w rodzinie*, przek. R. Jankowski, Wyd. Pojednanie, Lublin 1994.
24. Levy Y., Ellis T.J., *A Systems Approach to Conduct an Effective Literature Review in Support of Information Systems Research*, „The International Journal of an Emerging Transdiscipline” 2006, 9.
25. *Ludzka płciowość: prawda i znaczenie: wskazania dla wychowania w rodzinie*. Pańska Rada ds. Rodziny, oprac. i tł.: zespół pracowników nauk. Instytutu Studiów nad Rodzin

- (red.), K. Majdański, Wyd. Instytut Studiów nad Rodziną, Łomianki 1996.
26. Meissner K., *Seks, miłość, wychowanie*, [w:] K. Majdański (red.), *Wychowanie do miłości*, Wyd. ATK, Warszawa 1987.
27. Nowak M., *Teorie i koncepcje wychowania*, WAiP, Warszawa 2008.
28. Obuchowska I., Jaczewski A., *Rozwój erotyczny*, Wyd. WSiP, Warszawa 1992.
29. Plata E., *Wartość dialogu w integralnym wychowaniu człowieka wobec wyzwań współczesności*, [w:] Loyola Opiela M., Braun K. (red.), *W kręgu integralnego wychowania*, Wyd. Werset, Lublin 2017.
30. Półtawska W., *Przygotowanie do małżeństwa*, Wyd. WAM, Kraków 1993.
31. Półtawska W., *Rola rodziców w wychowaniu seksualnym młodzieży*, [w:] Adamski F. (red.), *Wychowanie w rodzinie*, Wyd. Petrus, Kraków 2010.
32. Rojewska E., *Rodzice wobec wychowania seksualnego młodzieży. Raport zbadań*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2019, nr 22 (2).
33. Rostowski J., *Zarys psychologii małżeństwa*, PWN, Warszawa 1987.
34. Ryś M., *Znaczenie wychowania i samowychowania w integracji seksualnej człowieka*, „Studia nad Rodziną” 1997, nr 1/1 (1).
35. Sarzała D., *Problem seksoholizmu i cyberseksu w kontekście zaburzeń życia płciowego oraz społecznego funkcjonowania człowieka*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 2019, nr 39 (3).
36. Stala J., *Wiara oświecająca miasto ludzi – rodzina*, [w:] Bejma U. (red.), *Rodzina dobro uniwersalne*, Wyd. UKSW, Warszawa 2015.
37. Stradowski A., *Wychowanie do miłości i seksualności w kontekście zachowań patologicznych*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 2013, nr 2/13.
38. Szymczak J.S., *Problematyka wychowania ludzkiej płciowości w nauczaniu Jana Pawła II*, *Studia nad Rodziną*, 1999, nr 1.
39. Vasta R., Haith M., Miller S., *Psychologia dziecka*, Wyd. WSiP, Warszawa 1995.
40. Wilk J., *Společno-wychowawcze aspekty relacji: dziecko - środowisko rodzinne*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1981, t. XXVIII, z. 6.
41. *Wytyczne wychowawcze w odniesieniu do ludzkiej miłości. Zasadnicze cechy wychowania seksualnego*, Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, Rzym 1983. Pobrano z: <https://www.dkk.izajasz.pl/dokumenty-kosciola/wytyczne-wychowawcze-w-odniesieniu-do-ludzkiej-milosci> [dostęp 03.12. 2023].